

СТАЛИЙ РОЗВИТОК СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ: ЕКОНОМІЧНИЙ ВИМІР

С. І. Страпчук, кандидат економічних наук, доцент

ORCID ID: 0000-0003-2809-6633

Researcher ID AAF-4686-2020

Харківський національний аграрний університет ім. В. В. Докучаєва

Актуальність дослідження обумовлена необхідністю діагностики прогресу економічної складової сталого розвитку сільськогосподарського сектора. Здійснено моніторинг індикаторів відповідних цілей сталого розвитку в національній системі ЦСР. Досліджено динаміку показників ефективності та інтенсивності галузі сільського господарства України за декілька років. Отримані результати дозволяють виявляти актуальні проблеми, визначати пріоритетність вирішення завдань економічної політики в галузі сільського господарства на різних рівнях.

Ключові слова: сталий розвиток, економічна складова, сільськогосподарські підприємства, ефективність виробництва, валова додана вартість.

Постановка проблеми. Сільське господарство відіграє важливу роль у забезпеченні достатньої кількості продовольства для майже 10 мільярдів населення до 2050 року без критичної деградації природних ресурсів. Стале сільське господарство передбачає використання збалансованих виробничих систем харчування та впровадження кращих сільськогосподарських практик, що підвищують продуктивність, які одночасно можуть допомогти підтримати екосистеми, не втрачаючи якості води та ґрунту. Не існує єдиного методу для всіх регіонів або країн [13]. Кожна країна повинна знайти власний шлях досягнення сталого сільського господарства в існуючих екологічних, економічних та соціальних умовах. В процесі діагностики економічної складової сталого розвитку сільськогосподарських підприємств існує необхідність виокремлення динамічних характеристик різного рівня, які відображають процеси його переходу в новий стан.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Моніторинг індикаторів сталого розвитку дозволив встановити умовний поділ Цілей сталого розвитку (ЦСР) на економічну, екологічну та соціальну складові, запропонований Дж Рокстремом та П. Сухдевим під назвою «весільний торт ЦСР» [15]. Цей підхід в масштабах країни передбачає включення до економічного виміру ЦСР 8 Гідна праця та економічне зростання, ЦСР 9 Промисловість, інновації та інфраструктура, ЦСР 10 Скорочення

нерівності та ЦСР 12 Відповідальне споживання та виробництво. Вважаємо, що до переліку економічних цілей доцільно віднести ЦСР 2 Подолання голоду, розвиток сільського господарства, оскільки для сільськогосподарського виробництва - це ключова мета існування. ЦСР 9 та 10 в контексті сектора сільського господарства мають бути віднесені до соціальної складової.

Одним з рішень щодо забезпечення сталості є розвиток органічних сільськогосподарських систем. У звітах FAO поділ індикаторів в цьому контексті передбачає виокремлення таких складових: виробництво, довкілля, економіка та соціальний добробут. До економічного виміру віднесено показники прибутковості, загальних витрат та екосистемні послуги [14].

Поділ індикаторів на сільськогосподарські, екологічні та індикатори добробуту населення було здійснено Д. Кантером та співавторами в процесі оцінювання компромісів у сільському господарстві в період сталого розвитку [12]. Співвіднести з економічним виміром, на наш погляд, можливо сільськогосподарські індикатори, до складу яких автори віднесли урожайність, розрив в урожайності, ресурсоефективність, продуктивність персоналу, інтенсивність посіву, виробництво кормів, інтенсивність використання ресурсів та рівень запасів.

Заслуговує на увагу дослідження Л. Кампаноло та співавторів, що пропонує комплексний індекс оцінки сталого розвитку – FEEM SI для виміру загальної рівноваги на рівні країни [11]. Показник розкладається на три

субіндекси, що включають економічний, екологічний та соціальний виміри. До економічного блоку включені індикатори: ВВП в розрахунку на одну особу; R&D та інвестиції в галузь; державний борг та відносне сальдо торгового балансу.

Визначення необхідного переліку індикаторів економічного виміру сталого розвитку сільськогосподарських підприємств дозволить встановити тенденції, порівняти їх зі встановленими орієнтирами та забезпечить можливість виявлення впливу факторів на існуючі процеси. Зокрема, економічна зацікавленість у веденні бізнесу в галузі, що зумовлена високою прибутковістю, має зворотній бік, що полягає у підвищенні антропогенного навантаження на земельні та водні ресурси сільськогосподарських територій. Автор О. Нікішина пропонує комплексну оцінку природно-ресурсного потенціалу сільського господарства України на основі системи комплементарних індикаторів сталого розвитку, зміщуючи акценти в бік екологічної складової. Зокрема, проаналізовано динаміку водоемності валової доданої вартості агросектора, індикатори утворення відходів в галузі та обсяги капітальних інвестицій на охорону природного середовища [4]. В роботі А. Ужви здійснено діагностику економічної складової сталого розвитку сільськогосподарських підприємств на регіональному рівні шляхом рейтингування регіонів за приростами обсягів виробництва валової продукції сільського господарства та аналізу рівня рентабельності виробництва за ряд років [9].

Стан та існуючі тенденції розвитку вітчизняного сільського господарства детально розкрито в дослідженні О. Фраєра, де вказується

на порушення оптимального співвідношення культур у сівозмінах, зростання обсягів монокультуризації, отриманням найвищого доходу від реалізації продукції підприємствами з найнижчим рівнем диверсифікації. Для забезпечення переорієнтації господарювання в напрямі його сталості автор пропонує посилити сільськогосподарську диверсифікацію, що сприятиме природній ефективності господарювання, підвищує продуктивність рослин, їх здатність протистояти захворюванням, шкідникам та розширить зайнятість за рахунок впровадження трудомістких культур [10].

Формулювання цілей статті. Метою написання статті є аналіз існуючих індикаторів на рівні країни що характеризують економічний вимір сталого розвитку в сільському господарстві, а також аналіз ефективності та інтенсивності функціонування галузевих підприємств України та Харківської області.

Вклад основного матеріалу дослідження. Спираючись на орієнтири розвитку України до 2030 року, що сформовані у національній доповіді «Цілі Сталого Розвитку: Україна», було проаналізовано фактичний стан досягнення ЦСР у порівнянні із запланованими показниками. Встановлені на національному рівні індикатори за ЦСР 2 Подолання голоду, розвиток сільського господарства, ЦСР 8 Гідна праця та економічне зростання та ЦСР 12 Відповідальне споживання та виробництво було відібрано, спираючись на специфіку галузі сільського господарства та економічний вимір, який вони дозволяють оцінити.

Поставлені завдання підкріплені переліком індикаторів та орієнтирами досяжності у 2020, 2025 та 2030 рр. (табл. 1).

Таблиця 1

Моніторинг індикаторів за ЦСР 2, 8 та 12 в галузі сільського господарства України

Індикатор / Роки	Факт					Цільові значення		
	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2025	2030
1	2	3	4	5	6	7	8	9
ЦСР 2 Подолання голоду, розвиток сільського господарства								
2.1.1. Споживання м'яса в розрахунку на одну особу, кг/рік	50,9	51,4	51,7	52,8	53,6	61,0	71,0	80,0
2.1.2. Споживання молока та молочних продуктів у розрахунку на одну особу, кг/рік	209,9	209,5	200,0	197,7	200,5	270,0	320,0	380,0
2.1.3. Споживання риби у розрахунку на одну особу, кг/рік	8,6	9,6	10,8	11,8	12,5	в/д	в/д	в/д
2.1.4. Споживання овочів у розрахунку на одну особу, кг/рік	160,8	163,7	159,7	163,9	164,7	в/д	в/д	в/д
2.2.1. Продуктивність праці в сільському господарстві, тис. доларів США на одного зайнятого	8,68	8,71	9,30	10,61	10,89	10,00	12,50	15,00

Продовження табл. 1

1	2	3	4	5	6	7	8	9
2.2.2. Індекс сільгосппродукції, %	95,2	106,3	97,8	108,1	101,4	102,0	102,0	102,0
2.3.1. Індекс виробництва харчових продуктів, %	88,6	108,9	107,1	98,5	103,9	103,0	103,0	103,0
2.3.2. Частка продукції харчової промисловості та переробки сільськогосподарської сировини в експорті, %	38,3	42,0	41,0	39,4	44,3	51,0	57,0	65,0
2.3.3. Частка сільськогосподарських угідь під органічним виробництвом у загальній площі сільськогосподарських угідь України, %	1,0	0,89	0,67	0,72	1,1	1,10	1,30	1,70
2.4.1. Індекс споживчих цін на продукти харчування, %	144,4	108,5	113,4	111,5	108,3	105,0	105,0	105,0
ЦСР 8 Гідна праця та економічне зростання								
8.2.1. Коефіцієнт віддачі основних засобів	0,12	0,12	0,12	0,12	-	0,13	0,18	0,23
8.2.2. Індекс продуктивності праці, %	99,2	103,5	103,2	102,1	101,9	104	103,6	105,8
8.5.3 Частка працівників, зайнятих на роботах зі шкідливими умовами праці, % (сільське господарство)	28,9	в/д	28,4	в/д	29,6	22	17	12
ЦСР 12 Відповідальне споживання та виробництво								
12.2.1. Частка післязбиральних втрат у загальному виробництві зернових культур, %	2,3	2,0	1,8	1,8	1,8	1,8	1,0	0,5
12.2.2. Частка післязбиральних втрат у загальному виробництві овочів та баштанних культур, %	12,3	12,0	10,8	10,6	10	10	7,0	5,0

Джерело: складено за [7]

За експертними оцінками, індикатори 2.1.2, 2.1.1 та 2.3.3 пов'язані з рівнем споживання молочних та м'ясних продуктів на душу населення та збільшенням частки угідь під органічним виробництвом, є майже недосяжними та характеризуються від'ємною динамікою. Всі інші індикатори мають високу ймовірність

досягнення або вже досягли рівня встановленого орієнтира 2020 року [7].

Аналіз індикаторів на регіональному рівні на прикладі Харківської області здійснено лише за показниками 2.1.1-2.1.5, які стосуються споживання продукції за видами на душу населення (табл. 2). Решта індикаторів розроблена лише на національному рівні

Таблиця 2

Динаміка індикаторів ЦСР 2 Подолання голоду, розвиток сільського господарства у Харківській області

Індикатор / Роки	Факт				
	2015	2016	2017	2018	2019
2.1.1. Споживання м'яса в розрахунку на одну особу, кг/рік	52,8	51,2	52,0	52,1	52,0
2.1.2. Споживання молока та молочних продуктів у розрахунку на одну особу, кг/рік	228,3	239,9	220,9	208,7	203,9
2.1.3. Споживання риби у розрахунку на одну особу, кг/рік	6,9	8,0	8,7	9,2	9,2
2.1.4. Споживання овочів у розрахунку на одну особу, кг/рік	173,4	179,2	171,1	168,8	172,8
2.1.5. Споживання фруктів у розрахунку на одну особу, кг/рік	52,2	52,1	55,3	55,7	55,6

Джерело: опрацьовано за [7, 8]

Досягти встановлених орієнтирів за індикаторами 8.2.1 та 8.5.3, що стосуються підвищення віддачі основних засобів та зменшення частки працівників, зайнятих на шкідливому виробництві в сільському господарстві, на думку експертів, є малоімовірним та позначається негативною динамікою [7]. Тоді як індекс продуктивності праці має тенденцію до зростання, а оцінка

ймовірності досягнення встановленого рівня за ним є вищою.

Завдання зменшення втрат продовольства у виробничо-збутових ланцюгах заплановано реалізувати в межах досягнення ЦСР 12 Відповідальне споживання та виробництво, моніторинг якої відбувається лише на національному рівні. В розрізі ЦСР 12 було обрано лише індикатори, що стосуються післязбиральних втрат

Отже, заходи, спрямовані на ресурсозбереження, охорону навколишнього природного середовища, а також запровадження в національне законодавство основоположних принципів та положень європейського законодавства у сфері управління відходами, дозволили досягти зниження частки післязбиральних втрат у загальному виробництві зернових культур з 2,3% у 2015 році до 1,8% у 2018 році (1,8% у 2019 році – дані Мінекономіки), що відповідає цільовому орієнтуру до 2020 року [7].

Зважаючи на контекст економічного виміру сталого розвитку, в сільському господарстві існує необхідність виокремлення показників рівня ефективності господарювання, частки створеної доданої вартості та рівня інтенсивності, які, головним чином, спираються на рівень прибутку. Одержаний прибуток є однією з передумов

розширеного відтворення виробництва та узагальнюючим показником результативності господарської діяльності.

Сільське господарство створює порівняно низьку додану вартість, будучи основною галуззю національної економіки. При чому в динаміці за останні п'ять років відбулося суттєве зниження показників економічної ефективності, як в цілому по галузі, так і по рослинництву та тваринництву зокрема. Так, додана вартість за витратами у сільському господарстві України за останні п'ять років знизилася вдвічі, або на 47%. Негативна динаміка показника рівня операційної рентабельності також демонструє щорічне зниження в середньому по сільському господарству – 16,6%, у тому числі по вирощуванню культур – 16,1%, та по тваринництву – 20,6% (табл. 3).

Таблиця 3

Динаміка рівня рентабельності операційної діяльності та доданої вартості за витратами сільськогосподарських підприємств України за 2015-2019 рр.

Показники / Роки	2015	2016	2017	2018	2019	Тенденція
Рентабельність операційної діяльності в сільському господарстві, %	43,0	33,6	23,2	18,9	19,8	$y = -6,11x + 46,03$ $R^2 = 0,8702$
вирощування культур, %	47,2	38,4	24,6	20,6	21,9	$y = -6,84x + 51,06$ $R^2 = 0,8536$
тваринництво, %	33,1	16,0	20,0	13,8	10,4	$y = -4,76x + 32,94$ $R^2 = 0,7327$
Додана вартість за витратами виробництва у сільському господарстві всього, %	12,83	10,07	8,41	7,78	6,74	$y = -1,447x + 13,507$ $R^2 = 0,9256$
вирощування культур, %	10,98	8,69	6,85	6,48	5,59	$y = -1,299x + 11,615$ $R^2 = 0,9171$
тваринництво, %	1,38	0,98	1,00	0,86	0,81	$y = -0,126x + 1,384$ $R^2 = 0,7925$

Джерело: опрацьовано за [2]

Детальне вивчення причин падіння економічної ефективності діяльності в сільськогосподарському секторі потребує розгляду в динаміці показників рентабельності виробництва основних видів продукції.

Аналіз щорічного темпу приросту рентабельності виробництва за кожним видом продукції дозволив встановити падіння ефективності на рівні 30% у рослинництві та 190% в тваринництві (табл. 4).

Таблиця 4

Динаміка рівня рентабельності виробництва основних видів продукції сільського господарства на підприємствах України у 2015-2019 рр.

Показники / Роки	2015	2016	2017	2018	2019	Тенденція
1	2	3	4	5	6	7
Рентабельність виробництва, %:						
пшениці	36,4	31,7	26,8	24,6	7,3	$y = -6,53x + 44,95$ $R^2 = 0,8686$

Продовження табл. 4

1	2	3	4	5	6	7
кукурудзи на зерно	50,3	45,7	23,7	27,2	17,8	$y = -8,35x + 57,99$ $R^2 = 0,8589$
насіння ріпаку й кользи	44,3	45	43,6	31,1	9,4	$y = -8,37x + 59,79$ $R^2 = 0,7529$
насіння соняшнику	80,5	63	41,3	32,5	23,5	$y = -14,45x + 91,51$ $R^2 = 0,9638$
буряка цукрового фабричного	28,2	24,3	12,4	-11,4	-15,4	$y = -12,29x + 44,49$ $R^2 = 0,9345$
великої рогатої худоби на м'ясо	-17,9	-24,8	3,4	-17,7	-27,1	$y = -1,13x - 13,43$ $R^2 = 0,022$
свиней на м'ясо	12,7	-4,5	3,5	6,9	4,7	$y = -0,46x + 6,04$ $R^2 = 0,0137$
птиці на м'ясо	-6,1	5	7,0	5,7	-3,7	$y = -0,46x + 6,04$ $R^2 = 0,0137$
молока	12,6	18,2	26,9	16,1	20,6	$y = 1,39x + 14,71$ $R^2 = 0,1681$
яєць свійської птиці	60,9	0,5	-9,0	5,4	-23,5	$y = -16,39x + 56,03$ $R^2 = 0,6495$

Джерело: опрацьовано за [2]

На формування та зміну обсягів прибутків впливає ряд комплексних факторів: ціна продажу, собівартість виробництва, структура зміни в асортименті продукції та обсяги продажу. З точки зору окремого підприємства невичерпним резервом збільшення прибутків (за умови інших сприятливих

факторів) є збільшення обсягів продажу сільськогосподарської продукції. В динаміці обсягів реалізації основних видів продукції в натуральному вимірі за аналізований період 2015-2019 рр. єдина тенденція не простежується (табл. 5)

Таблиця 5

Динаміка обсягів реалізації в натуральному вимірі основних видів продукції сільського господарства на підприємствах України у 2015-2019рр.

Показники / Роки	2015	2016	2017	2018	2019	Тенденція
Обсяг реалізації:						
пшениці, тис. т	17631	16921	16903	16110	17062	$y = -194,9x + 17510$ $R^2 = 0,3214$
кукурудзи на зерно, тис. т	23311	15739	17251	22058	27697	$y = 1509,1x + 16684$ $R^2 = 0,2454$
насіння олійних культур, тис. т	14631	12242	13696	13685	16729	$y = 563,9x + 12505$ $R^2 = 0,2908$
буряка цукрового фабричного, тис. т	5819	10879	12534	5015	4078	$y = -934,6x + 10469$ $R^2 = 0,1523$
сільськогосподарських тварин (у живій масі) тис. т	1947	2176	2001	1009	1024	$y = -301,3x + 2535,3$ $R^2 = 0,7042$
молока, тис. т	2538	2543	2690	2603	2551	$y = 8,6x + 2559,2$ $R^2 = 0,0449$
яєць свійської птиці, млн шт.	8897	7141	7223	8051	8359	$y = -16,6x + 7984$ $R^2 = 0,0012$

Джерело: опрацьовано за [2]

Так, зростання обсягів реалізації в натуральних одиницях зафіксовано по кукурудзі на зерно, олійним культурам та яйцям свійської птиці, тоді як по іншим видам відбувся спад. Особливо слід звернути увагу на пшеницю, обсяг реалізації якої у 2019 році зріс на фоні постійного падіння за попередній період, проте рівень рентабельності її виробництва був найнижчим – 7,3%, при середніх значеннях показника за

попередні роки у 25%. Основною причиною зниження рівня рентабельності є випереджаючі темпи зростання витрат діяльності порівняно з обсягами реалізованої продукції. Крім того, орієнтація вітчизняних підприємств на зовнішні ринки (якщо розглядати експортні культури) робить Україну залежною від світового коливання цін.

Зважаючи на певні коливання обсягів реалізації продукції, вибір типу відтворення виробництва має бути заснований на конкурентоспроможності та сталості. Останнім часом популярною концепцією є стала інтенсифікація, яка, в першу чергу, пов'язана з кращими практиками та інноваціями.

Обмеження розширення площ сільськогосподарських угідь на національному рівні вимагає пошуку та використання виробниками аграрної продукції інтенсивних форм розширеного відтворення, що передбачають постійне зростання обсягів виробництва на основі застосування більш ефективних засобів виробництва, вдосконалення технологій, раціонального розміщення та спеціалізації, наукової організації праці тощо.

З цього приводу, вдалим є висловлювання дослідників В. В. Васюта та В. Б. Мормуль, які розглядають інтенсифікацію сільськогосподарського виробництва як концентрацію виробничих ресурсів на одній і тій самій земельній площі, що передбачає якісне удосконалення засобів виробництва та використання прогресивних технологій [1]. Завдання інтенсифікації виробництва мають бути безпосередньо пов'язані із впровадженням прогресивних технологій, техніки і методів організації праці в землеробстві та тваринництві [4].

Подальший аналіз інтенсивності виробництва передбачає визначення рівня концентрації виробничих витрат на 1 га земельних угідь та урожайності культур / продуктивності тварин за окремими видами (табл. 6).

Таблиця 6

Динаміка рівня інтенсивності виробництва основних видів продукції сільськогосподарських підприємств України за 2015-2019 рр.

Показники / Роки	2015	2016	2017	2018	2019	Тенденція
Виробничі витрати						
пшениці, грн / га	4829,0	6384,7	7495,2	8476,7	9431,7	$y = 1129,7x + 3934,2$ $R^2 = 0,9888$
кукурудзи на зерно, грн / га	7245,7	9274,9	10851,6	14398,8	14611,1	$y = 1985,5x + 5320$ $R^2 = 0,9544$
насіння соняшнику, грн / га	5873,8	7193,1	8335,9	9498,8	10221,0	$y = 1100x + 4924,5$ $R^2 = 0,9909$
буряка цукрового фабричного, грн / га	22589,2	30800,1	29513,6	33965,4	33210,8	$y = 2440,9x + 22693$ $R^2 = 0,7281$
молока, грн / га	345,6	420,8	520,4	610,8	627,9	$y = 75,46x + 278,72$ $R^2 = 0,9646$
яєць свійської птиці, грн / га	220,5	296,0	344,7	819,3	802,6	$y = 168,75x - 9,63$ $R^2 = 0,8442$
Урожайність / продуктивність худоби та птиці						
пшениці, ц / га	38,9	42,1	42,6	38,4	43,4	$y = 0,53x + 39,49$ $R^2 = 0,1359$
кукурудзи на зерно, ц / га	61,1	66	59,5	87	77,7	$y = 5,42x + 54$ $R^2 = 0,5308$
насіння соняшника, ц / га	21,6	22,4	21,3	24,1	27,0	$y = 5,42x + 54$ $R^2 = 0,5308$
буряка цукрового фабричного, ц / га	448	481,5	484,1	518,8	470,3	$y = 8,19x + 455,97$ $R^2 = 0,254$
молока, кг / гол.	4691,5	4791,6	4874,8	4987,6	5034,5	$y = 88,2x + 4611,4$ $R^2 = 0,9879$
яєць свійської птиці, шт. / гол.	78,7	74,0	76,9	78,8	78,8	$y = 0,5x + 75,94$ $R^2 = 0,1436$

Джерело: опрацьовано за [2]

Рівень інтенсифікації оцінюємо за допомогою показника виробничих витрат на 1 га угідь за досліджуваними видами продукції, який демонструє стійке зростання. Урожайність окремих культур, продуктивність тварин та виробництво окремих видів у натуральних

вимірниках з розрахунку на 100 га відповідних угідь є результативними показниками інтенсивності. Динаміка останніх відрізняється значними коливаннями за період, що потребує аналізу триваліших часових проміжків.

На прикладі підприємств Харківської області визначено та проаналізовано показники інтенсифікації та ефективності господарської діяльності при вирощуванні пшениці з подальшими пошуком залежності між ними за створеними групами (табл. 7).

Таблиця 7

Залежність між ефективністю сільськогосподарських підприємств Харківської області та рівнем інтенсивності виробництва пшениці за 2019 рік

Показники	Інтервали за виробничою собівартістю на 1 га					У середньому
	Група 1 до 10 тис. грн/га	Група 2 10-12 тис. грн/га	Група 3 13-15 тис. грн/га	Група 4 16-20 тис. грн/га	Група 5 більше 20 тис. грн/га	
Кількість підприємств	87	126	137	72	58	480
Виробнича собівартість на 1 га, тис. грн / га	7,909	11,550	14,405	17,648	28,608	16,024
Посівна площа, га	482,1	815,4	742,1	892,9	691,9	724,9
Товарна продукція, ц	14355,0	27979,4	31712,8	39929,8	47065,6	32208,5
Урожайність, ц / га	29,2	33,1	39,4	46,1	70,1	43,6
Прибуток на 1 га, тис грн / га	2,718	2,030	2,069	1,794	2,872	2,297
Рентабельність реалізованої продукції, %	41,8	20,5	15,5	13,4	13,7	20,9

Джерело: опрацьовано за [5]

Виділені групи демонструють тенденції до зміни рівня рентабельності реалізації, прибутку, урожайності в залежності від збільшення витрат на 1 га. Пряма залежність між виробничою собівартістю та урожайністю пояснюється співставленням вхідного і вихідного показника інтенсифікації, тоді як між витратами та рентабельністю або прибутком спостерігається обернена залежність. Цікавим є той факт, що підприємства, які потрапили в групу 5 при значних витратах мають найвищий прибуток на 1 га, що потребує більш детального дослідження об'єктів господарювання, які витрачають на вирощування пшениці від 20 тис грн на 1 га і вище. Якщо порівняти темп приросту між витратами та урожайністю в розрізі виділених груп, останній показник зростає меншими темпами, а розрив є найменшим у третій та четвертій груп.

Висновки. Дослідження індикаторів економічного виміру сталого розвитку сільського господарства в Україні в розрізі ЦСР продемонструвало можливість застосування показників для аналізу на національному рівні та певні труднощі на рівні підприємств та регіонів. Відбір показників для подальшого формування комплексного індексу може відрізнятись в залежності від поставлених завдань, як то оцінки дієвості національної економічної політики країни чи ефективності впровадження сталих практик на рівні підприємства. Проведені дослідження дозволили визначити низку тенденцій при

оцінюванні індикаторів сільського господарства на макрорівні. До позитивних тенденцій слід віднести суттєве зростання урожайності культур та продуктивності тварин, зумовлене зростанням рівня інтенсифікації господарювання шляхом збільшення витрат на 1 га. До негативних тенденцій доцільно віднести зниження рівня рентабельності операційної діяльності (на 23%), доданої вартості за витратами сільськогосподарських підприємств (на 6%) на фоні щорічного зниження прибутковості основних видів культур; перманентне зниження обсягів реалізації в натуральному вимірі.

На рівні окремих підприємств Харківської області проаналізовано залежність між інтенсивністю та ефективністю господарської діяльності та виявлено в групі з високим рівнем ефективності найвищий показник прибутку в розрахунку на 1 га угідь, що може бути результатами впровадження сталих практик. Дотримання принципів збалансованого господарювання сприятиме досягненню цілей сталого розвитку завдяки ефективному використанню природних механізмів в поєднанні з інновативними принципами сталого сільськогосподарського виробництва в Україні. Перспективи подальших досліджень полягають у виокремленні існуючих моделей комплексних показників сталого розвитку, їх апробації на прикладі сектору сільського господарства на макрорівні та рівні окремого підприємства.

Список використаних джерел:

1. Васюта В. Б., Мормуль В. В. Інтенсифікація сільськогосподарського виробництва. *Ефективна економіка*. 2013. 11. URL: www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=2453
2. Державна служба статистики України. URL: www.ukrstat.gov.ua

3. Маренич Т. Г. Інтенсифікація сільського господарства як основа сталого розвитку аграрної галузі. *Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка*. 2016. 172. С. 17-33.
4. Нікішина О. В. Методичні положення щодо оцінки природно-ресурсного потенціалу сільського господарства у координатах сталого розвитку України. *Економіка харчової промисловості*. 2020. Т.12, вип. 1. С. 64-76. doi: 10.15673/fie.v12i1.1670
5. Статистичні дані Головного управління статистики у Харківській області. URL: kh.ukrstat.gov.ua
6. Цілі сталого розвитку Україна: добровільний національний огляд./ Департамент стратегічного планування та макроекономічного прогнозування. 2020.117 с.
7. Цілі сталого розвитку: Україна. Моніторинговий звіт./ Державна служба статистики України. 2020. URL: www.ukrstat.gov.ua/menu/st_rozv/publ/SDGs-MonitoringReport_v08_24.09.2019.pdf.
8. Цілі Сталого Розвитку: Україна. Національна доповідь /Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. 2017. 176 с.
9. Ужва А. М. Комплексна діагностика економічної складової сталого розвитку сільськогосподарських підприємств у конкурентному середовищі. *Економічний аналіз: зб. наук. праць / THEU; Тернопіль: Економічна думка*, 2017. Том 27, No 3. С. 228-235.
10. Фраєр О. В. Тенденції в рослинництві та сталий розвиток сільського господарства в Україні – можливості для гармонізації. *Економіка АПК*. 2018. № 10. С. 117-125
11. Campagnolo, L., Carraro, C., Eboli, F., Farnia, L., Parrado, R., & Pierfederici, R. (2017). The Ex-Ante Evaluation of Achieving Sustainable Development Goals. *Social Indicators Research*, 136(1), 73-116. doi:10.1007/s11205-017-1572-x
12. Kanter, D. R., Musumba, M., Wood, S. L. R., Palm, C., Antle, J., Balvanera, P., ... Andelman, S. (2016). Evaluating agricultural trade-offs in the age of sustainable development. *Agricultural Systems*, 163, 73–88. doi:10.1016/j.agsy.2016.09.010
13. Niemanee, T., Kaveeta, R., & Potchanasin, C. (2015). Assessing the Economic, Social and Environmental Condition for the Sustainable Agricultural System Planning in Ban Phaeo District, Samut Sakhonn Province, Thailand. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 197, 2554–2560. doi:10.1016/j.sbspro.2015.07.621
14. Reganold, J. P., & Wachter, J. M. (2016). Organic agriculture in the twenty-first century. *Nature Plants*, 2(2), 15221. <https://doi.org/10.1038/nplants.2015.221>
15. Rockström, J., & Sukhdev, P. (2016). How food connects all the SDGs - Stockholm Resilience Centre. Retrieved from <https://www.stockholmresilience.org/research/research-news/2016-06-14-how-foodconnects-all-the-sdgs.html>

С. И. Страпчук. Устойчивое развитие сельскохозяйственных предприятий: экономическое измерение

Актуальность исследования обусловлена необходимостью диагностики прогресса экономической составляющей устойчивого развития сельскохозяйственного сектора. Осуществлен мониторинг индикаторов соответствующих целей устойчивого развития в национальной системе ЦУР. Исследована динамика показателей эффективности и интенсивности сельскохозяйственной отрасли Украины за несколько лет. Полученные результаты позволяют выявлять актуальные проблемы, определять приоритетность решения задач экономической политики в области сельского хозяйства на разных уровнях.

Ключевые слова: устойчивое развитие, экономическая составляющая, сельскохозяйственные предприятия, эффективность производства, валовая добавленная стоимость, устойчивая интенсификация.

S. Strapchuk. Sustainable development of agricultural enterprises: economic dimension

The relevance of the study is due to the need to diagnose the progress of economic pillar of sustainable development in agricultural sector. The indicators of relevant goals of sustainable development in the national system of SDG have been monitored. The dynamics of efficiency and intensity indicators of agricultural sector of Ukraine over several years has been studied. The results allow identifying current problems, determining the priority of solving the issues of economic policy in the field of agriculture at different levels.

Keywords: sustainable development, economic pillar, agricultural enterprises, production efficiency, gross value added, sustainable intensification.